

RECENZJA

rozprawy doktorskiej autorstwa **mgr Żanety ZAJĄC** nt. „**Działania wybranych podmiotów systemu bezpieczeństwa narodowego w Polsce w przeciwdziałaniu skutkom pandemii Covid-19 w latach 2020-2022**” przygotowanej pod kierunkiem promotora **dr. hab. Przemysława WYWIAŁA, prof. UKEN**.

1. Ocena formalna pracy.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska liczy 424 strony, które zostały podzielone na 6 rozdziałów, poprzedzonych wstępem i zwieńczonych zakończeniem. Integralną częścią pracy jest bibliografia, spis rysunków, tabel i wykresów. Zarówno tytuł pracy, jak i tytuły poszczególnych rozdziałów są zgodne z treściami w nich zawartymi, a razem tworzą spójną i zamkniętą całość. Rozdziały są w miarę proporcjonalnie podzielone: rozdział pierwszy liczy – 41 stron, rozdział drugi – 36 stron, rozdział trzeci – 51 stron, rozdział czwarty – 72 strony, rozdział piąty – 56 stron, rozdział szósty – 92 strony. Ten ostatni jest rozbudowany ze względu na jego empiryczny charakter. Zawarto w nim wyniki badań ankietowych zobrazowane w postaci tabel i wykresów.

Bibliografia liczy ponad 360 pozycji (zarówno w języku polskim, jak i angielskim), w tym opracowań (zwartych i ciągłych), aktów prawnych, dokumentów urzędowych i źródeł internetowych. Przypisy i bibliografia zostały sporządzone w systemie APA – 7, co oznacza, że zawarto w nich dane bibliograficzne wskazujące na autora, tytuł, rok wydania i wydawnictwo.

Całość dysertacji cechuje staranne przygotowanie, dbałość o język i styl ujęcia pisarskiego oraz jakość i czytelność zamieszczonych tabel i wykresów.

A. S.

2. Ocena strony metodologicznej pracy.

Niezbędne dla rozprawy doktorskiej jako dzieła naukowego elementy metodologiczne zostały zawarte we wstępie. Autorka sformułowała przedmiot oraz cel główny i cele szczegółowe badań, problemy badawcze: główny i szczegółowe, hipotezę główną i szczegółowe oraz metody, techniki i narzędzia badawcze. Z nie wyjaśnionych przez Autorkę względów nie uwzględniono zmiennych i wskaźników, założeń i ograniczeń badawczych oraz krytycznej analizy literatury przedmiotu. Pani Żaneta Zając marginalnie podjęła, że stan wiedzy w przedmiocie badań był niewielki, wskazując na lata 2020/2021 (s. 25). Dopiero w kolejnych latach pojawiły się publikacje (jakie?), ale w żadnej nie ujęto kompleksowo kwestii udziału służb, inspekcji i straży oraz służb medycznych w walce z pandemią Covid-19. Warto byłoby jednak poświęcić trochę miejsca w dysertacji na choć krótką charakterystykę źródeł wiedzy – tym bardziej że bibliografia jest obszerna – i przedstawić dorobek innych autorów, nawet jeżeli miał charakter przyczynkowski, czy popularno-naukowy.

Przechodząc do oceny poszczególnych elementów metodologicznych należy podkreślić spójność i logiczne następstwo zastosowanej triady metodologicznej: cel – problem – hipoteza, z którą koresponduje temat pracy. Autorka sformułowała przedmiot badań (s. 15) jakim jest funkcjonowanie podmiotów systemu bezpieczeństwa narodowego w Polsce w przeciwdziałaniu pandemii Covid-19 w latach 2020–2022. Warto zwrócić uwagę na słuszne rozróżnienie stosowane przez Autorkę, mianowicie chodzi o podmioty systemu bezpieczeństwa narodowego i grupy dyspozycyjne, w stosunku do których to pierwsze pojęcie jest szersze.

Cel główny oraz pięć celów szczegółowych są dobrze określone, jedyny mankament można zasygnalizować w celu nr 1 (s. 17), który przybrał postać pytania: *czy działania...* Ponadto należy zwrócić uwagę, że cel główny kładzie nacisk na dwie warstwy pracy: diagnozującą (ocena funkcjonowania...) i prognozującą (zaproponowanie rozwiązań...), co niestety nie przekłada się na układ rozdziałów. Autorka podaje, że praca składa się z następujących części: teoretycznej, analitycznej i empirycznej (s. 19). Części te nie w pełni odpowiadają podstawowym funkcjom nauki: diagnozującej, wyjaśniającej i prognozującej oraz wdrożeniowej. Abstrahując od tej ostatniej, która nie zawsze jest możliwa do zrealizowania, funkcja prognozująca, wyrażająca się w propozycjach rozwiązań ukierunkowanych na optymalizację działań podmiotów systemu bezpieczeństwa narodowego w sytuacji kolejnego zagrożenia o charakterze pandemicznym jest najsłabszą częścią

recenzowanej rozprawy. Autorka skupia się na ustaleniu (cel nr 1), przedstawieniu (cel nr 2), zdefiniowaniu (cel nr 3), ocenie (cel nr 4) i diagnozie (cel nr 5), ale nie na prognozie poprawy działania grup dyspozycyjnych w sytuacji kryzysowej. Są wątki prognostyczne w poszczególnych rozdziałach oraz rekomendacje w zakończeniu, ale zdecydowanie brakuje rozdziału koncepcyjno-prognostycznego. Widoczne jest to również w układzie rozdziałów, w którym brakuje przysłowiowej „kropki nad i” – ostatni rozdział to przedstawienie wyników badań empirycznych.

Problem główny i pięć problemów szczegółowych są przyjęte prawidłowo. W problemie głównym widoczny jest pierwiastek prognostyczny (jakie działania mogą służyć zwiększeniu efektywności funkcjonowania podmiotów systemu bezpieczeństwa narodowego podczas pandemii – s. 17), ale główny ciężar rozważań spoczywa na diagnozie stanu przeszłego. Doskonale widać to w problemach szczegółowych i hipotezach szczegółowych, w których króluje czas przeszły (s. 18-19).

Część wstępu dotycząca metod, technik i narzędzi badawczych zawiera wykładnię zastosowanych ww. elementów metodologicznych. Autorka opisała wybrane metody badawcze (teoretyczne i empiryczne) oraz wiarygodnie uzasadnił ich wybór i zastosowanie. Należy podkreślić że w prawidłowo prowadzonym procesie badawczym metody badań powinny być dostosowane do przyjętych zmiennych i wskaźników, którymi Autorka się posługuje (pandemia Covid-19, system bezpieczeństwa narodowego, funkcjonowanie grup dyspozycyjnych), niemniej nie zostały one formalnie ujęte w części metodologicznej pracy doktorskiej.

Przechodząc do podsumowania oceny strony metodologicznej całości rozprawy warto stwierdzić, że stoi ona na poziomie dobrym, co świadczy o rozumieniu mechanizmów metodologicznych i umiejętnym praktycznym ich zastosowaniu. Godnym podkreślenia jest fakt rozpoczynania każdego rozdziału merytorycznego wprowadzeniem oraz jego kończenie stosownymi do zawartych treści wnioskami. Zdaniem recenzenta dopełnieniem tego zabiegu metodologicznego byłoby przytoczenie celu, problemu i hipotezy szczegółowej właściwych dla każdego rozdziału i ustosunkowanie się do stopnia ich realizacji i weryfikacji we wnioskach.

Wśród mankamentów wymienić należy przede wszystkim brak krytycznej analizy literatury przedmiotu, wraz ze wskazaniem aktualnego stanu badań nad omawianym problemem oraz luki naukowej, którą Autorka pragnie wypełnić. Dostrzegalny jest również

formalny brak przyjętych zmiennych zależnych i niezależnych oraz zastosowanych wskaźników badawczych. Ponadto skupienie uwagi badawczej tylko na diagnozie i wyjaśnieniu zmiennych znacząco rzutuje na stronę koncepcyjną dysertacji. Dodatkowo tytuł podrozdziału 6.1. *Wyniki kwestionariusza ankiety* jest godny pracy licencjackiej, a nie doktorskiej. Poza tym kwestionariusz ankiety nie przyniósł żadnych wyników, ponieważ jest tylko narzędziem badawczym w rękach badacza. O wynikach przeprowadzonych wywiadów w spisie treści nie ma nawet wzmianki, dodatkowo dość trudno zorientować się ilu ekspertów brało udział w badaniu (prawdopodobnie czterech), kiedy te badania przeprowadzono oraz jakie zadano pytania (brak kwestionariusza wywiadu). A szkoda, bo przecież badania jakościowe były równie ważne jak ilościowe. Warto, aby pani mgr Żaneta Zając pamiętała o tych uchybieniach prowadząc kolejne projekty badawcze.

3. Ocena strony merytorycznej pracy.

Jak już wspomniano, przedłożona do recenzji dysertacja składa się z sześciu rozdziałów merytorycznych, które mają charakter teoretyczny, analityczny i empiryczny. Rozdziałem teoretycznym, choć z widocznymi elementami analitycznymi jest rozdział pierwszy pt. *Problematyka bezpieczeństwa narodowego w Polsce* (ss. 29-70), składający się z trzech podrozdziałów, zakończonych wnioskami. Pierwszy identyfikuje pojęcia: *bezpieczeństwo i system bezpieczeństwa narodowego* w literaturze przedmiotu, zwłaszcza w dorobku nauk o bezpieczeństwie. Autorka dokonała syntezy różnych ujęć i podejść tych terminów, stawiając sobie za cel osadzenie przedmiotu badań w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Kolejny podrozdział ma również opisowy charakter, podnosi bowiem kwestię prawnych aspektów funkcjonowania administracji państwowej w czasie kryzysu. W tej części dysertacji widać pewien chaos wynikający z ambicji pani Żanety Zając aby pokazać funkcjonowanie tej administracji w wielu aspektach i stanach funkcjonowania państwa. Jest mowa i o ustawach o stanach nadzwyczajnych i o „zwyczajnych” ustawach i rozporządzeniach, o organach administracji publicznej i podmiotach wykonawczych, szczególnie Siłach Zbrojnych RP oraz o Krajowym Planie Zarządzania Kryzysowego i szerszej systemie zarządzania kryzysowego. Zasadniczą dla przedmiotu badań treść zamieszczono w podrozdziale trzecim, w którym w sposób analityczny przedstawiono podstawy prawne działań administracji państwowej podczas pandemii oraz zasady implementacji przepisów covidowych w trakcie rozwoju początkowo epidemii, a następnie pandemii wirusa. Autorka zmierzyła się z szeroką materią aktów prawnych rangi ustawowej i wykonawczej w sposób wzorowy, systemowo i chronologicznie przedstawiając wprowadzane stopniowo akty prawne

oraz opisując syntetycznie następstwa ich wdrażania. We wnioskach mgr Zając krytycznie ustosunkowała się do prawnej rzeczywistości zaistniałej w czasie trwania pandemii Covid-19, przedstawiając liczne błędy jakie popełniła administracja państwowa w walce z wirusem.

Rozdział drugi pt. *Problem pandemii i epidemii w XX oraz XXI wieku w świetle wybranych przykładów* (ss. 71-107) posiada charakter deskryptywny, w którym korzystając z metody egzemplifikacji Autorka przedstawiła wybrane pandemii i epidemie, które w mniejszym lub większym stopniu zdziesiątkowała ludzkość. Rozdział składa się z pięciu podrozdziałów, poświęconych najważniejszym chorobom zakaźnym, jakie pojawiły się na różnych kontynentach. Doktorantka w umiejętny sposób połączyła wiedzę medyczną dotyczącą genezy i przebiegu choroby ze sposobami jej leczenia i próbami ograniczenia rozprzestrzeniania. We wnioskach Autorka przekonująco uzasadnia, że istnieje duże prawdopodobieństwo że SARS-CoV-2 nie jest ostatnim patogenem, który może doprowadzić do zagrożenia epidemicznego, a także wskazuje, że pomimo doświadczeń ludzkości z wieloma chorobami zakaźnymi, metody ich identyfikacji, leczenia i zapobiegania są bardzo podobne. Oczywiście rozwój medycyny wpływa pozytywnie na przebieg leczenia choroby, niemniej najlepszymi metodami na jej zahamowanie były od zawsze izolacja, dezynfekcja i środki ochrony indywidualnej.

Konstrukcja rozdziału trzeciego pt. *Pandemia choroby Covid-19 jako paradygmat bezpieczeństwa zdrowotnego* (ss. 108-159) jest trudna do zrozumienia, począwszy od jego tytułu, a skończywszy na zawartości i wnioskach. Po pierwsze, wychodząc z definicji paradygmatu (za T. Kuhnem to zbiór pojęć i teorii tworzących podstawy danej nauki, *Struktura rewolucji naukowych*, 1962 r.), powstaje zasadnicze pytanie czy pandemia choroby może być paradygmatem? Autorka używa tego terminu, nie wyjaśniając go, a dodatkowo wskazuje, że dynamiczny przebieg pandemii zwrócił uwagę na potrzebę wzmocnienia sektora zdrowia publicznego w ramach bezpieczeństwa narodowego, dając impuls do rozwoju nowego paradygmatu z zakresu postępowania w zdarzeniach szczególnych (s. 109). Co do pierwszej części tej tezy należy ją uznać za słuszną, natomiast jaki nowy paradygmat został rozwinięty – trudno w rozprawie zidentyfikować. Po drugie w rozdziale zawarto zbyt dużo odrębnych wątków badawczych, dla których trudno znaleźć wspólny mianownik. Mamy wyjaśnienie podstawowych pojęć, takich jak zdrowie, zdrowie publiczne, opieka zdrowotna, bezpieczeństwo zdrowotne i inne. Podjęta została próba osadzenia pojęcia bezpieczeństwa zdrowotnego w systemie bezpieczeństwa narodowego oraz wskazanie korelacji zachodzących między tymi systemami wraz z próbą ujęcia graficznego (s. 118, rys. 1 – zupełnie nieczytelny

i niezrozumiały). Dokonano charakterystyki wybranych zagrożeń zdrowia publicznego wraz ze wskazaniem ich wpływu na rozwój pandemii. Opisana została organizacja systemu opieki zdrowotnej w Polsce, wraz z jej rysem historycznym i kolejnymi reformami. To już wystarczyłoby na jeden rozdział, w którym nacisk winien zostać położony na reorganizację systemu opieki zdrowotnej wymuszoną przez rozwijającą się pandemię. Po trzecie, w tym samym rozdziale umieszczono bardzo wartościowe treści dotyczące działań prawno-organizacyjnych agencji międzynarodowych oraz struktur NATO i Unii Europejskiej w przeciwdziałaniu i reagowaniu na rozwój wirusa. Po czwarte, we wnioskach kończących cały rozdział Autorka nie odnosi się do treści zawartych w poszczególnych podrozdziałach, a jedynie formułuje bardzo powierzchowne i marginalnie potraktowane tezy, dotyczące tak istotnych kwestii jak rozwój struktur antykrzysowych i rozwoju zaplecza magazynowego.

Kolejny rozdział – czwarty pt. *Ochrona bezpieczeństwa zdrowotnego podczas pandemii Covid-19 w Polsce* (ss. 160-232) ma cechy analityczno-empiryczne i jest bardzo interesującym wieloaspektowym studium przypadku rozwoju pandemii w Polsce. Po pierwsze, Autorka doskonale przedstawia kolejne etapy rozwoju zagrożenia epidemicznego w kraju, z uwzględnieniem świata i Europy oraz rozwój obostrzeń sanitarno-epidemiologicznych na terenie Polski. Po drugie, opisuje pakiet programów i strategii przyjętych w celu walki z wirusem, zarówno na poziomie kraju, jak i w społecznościach lokalnych. Bardzo szczegółowo opisuje funkcjonowanie punktów wymazowych, szpitali tymczasowych oraz systemu dostępności łóżek szpitalnych. Krytycznie odnosi się do działalności podmiotów leczniczych w obliczu wybuchu pandemii i w trakcie jej przebiegu, wskazując na uchybienia w procesie zakupu sprzętu indywidualnej ochrony i medycznego, skutkujące wielomilionowymi stratami w budżecie państwa. Po trzecie, przedstawia zagrożenia wynikające z ogólnokrajowego lockdownu w strategicznych usługach świadczonych przez instytucje publiczne w obszarze zdrowia, usług, oświaty itd. Po czwarte, w tym rozdziale umieszczone zostały wyniki badań jakościowych, uzyskane w wyniku przeprowadzenia wywiadów eksperckich. Wybrani do wywiadów eksperci – reprezentujący środowiska akademickie i zawodowe potwierdzili wnioski Autorki i wskazali zagrożenia wynikające z pandemii Covid-19 dla wielu środowisk zawodowych, społecznych i gospodarczych. Po czwarte, mgr Zając w interesujący sposób przedstawiła zjawisko dezinformacji, szumu medialnego i chaosu informacyjnego panującego w trakcie dwóch lat pandemicznych. We wnioskach Autorka wypunktowała słabe strony przygotowania państwa do walki z wirusem, wskazała marnotrawienie sił i środków finansowych na bezcelowe

zakupy i utrzymywanie zbędnych szpitali tymczasowych oraz brak przemyślanych działań organów państwa odpowiedzialnych za bezpieczeństwo zdrowotne obywateli.

Z racji przyjętego podmiotu badań, jakim są wybrane instytucje bezpieczeństwa narodowego, rozdział piąty pt. *Działalność wybranych grup dyspozycyjnych i innych służb (instytucji) podczas pandemii Covid-19* (ss. 233-289) stanowi zasadniczą część recenzowanej dysertacji. Rozdział, składający się z pięciu podrozdziałów zawiera diagnozę działania wybranych do analiz służb, inspekcji i straży oraz innych podmiotów, które zdaniem Autorki w trakcie walki z pandemią odegrały znaczącą rolę. Do najważniejszych zaliczono Państwową Straż Pożarną i Ochotnicze Straże Pożarne (działające w ramach krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego), Policję, Siły Zbrojne RP, medyków systemu opieki zdrowotnej, a w dalszej kolejności Straż Graniczną, Państwowy Zakład Higieny i Główną Stację Sanitarną. Wskazując literalnie ww. podmioty, Autorka powinna w założeniach i ograniczeniach prowadzonych badań uzasadnić wg jakiego kryterium wybrała opisane instytucje. Tym bardziej, że choć wymieniła Ochotnicze Straże Pożarne, to nie poświęciła im należytej uwagi, nie mówiąc o innych społecznych organizacjach ratowniczych, które działały prężnie w czasie pandemii, a są również podmiotami systemu bezpieczeństwa narodowego. Ponadto w diagnozie działania wybranych instytucji bezpieczeństwa Autorka podnosi tylko pozytywne aspekty, pomijając kwestie negatywne, związane choćby z działalnością restrykcyjną wobec obywateli, którzy wielokrotnie nie chcąc się podporządkować obostrzeniom pandemicznym popadali w konflikt ze służbami porządkowymi.

Rozdział ostatni, pt. *Działalność wybranych podmiotów systemu bezpieczeństwa narodowego podczas pandemii Covid-19 w opinii respondentów* (ss. 290-382) prezentuje empiryczną część pracy. Choć jest najobszerniejszym pod względem ilości stron rozdziałem, to składa się z dwóch podrozdziałów: wyniki kwestionariusza ankiety i wnioski. I to jest najsłabsza strona tego rozdziału, ponieważ wyniki badań ankietowych powinny być podzielone i przedstawione z uwzględnieniem kwestii poruszanych w 30 pytaniach ankietowych. Przy tak dużej ilości materiału empirycznego zgromadzonego w wyniku badań ilościowych, trudno jest dokonać ich pogłębionej analizy i interpretacji, gdy są przedstawione jako całość. Tym bardziej, że wnioski sformułowane w podsumowaniu tego rozdziału zajęły Autorce zaledwie jedną kartkę. Zawarto w nich pewne elementy prognostyczne, ukierunkowane na lepsze zarządzanie sytuacją kryzysową, zwłaszcza w obszarze informowania i wypracowania schematów działania, który będzie stanowić trzon danej sytuacji kryzysowej. Warto jednak podkreślić olbrzymi wysiłek, jaki włożyła mgr Żaneta

Zając w pozyskanie tak licznej grupy badawczej – 775 respondentów, szczególnie w obliczu trudności organizacyjnych wynikających ze specyfiki każdej formacji. Rzetelnie opisane wyniki badań, prezentowane w ujęciu tabelarycznym i graficznym świadczą o rzetelności i staranności Autorki w pełnym przedstawieniu zebranego materiału.

Zakończenie (ss. 383-390) stanowi kwintesencję rozważań zawartych we wcześniejszych rozdziałach oraz odniesienie się do przyjętych we wstępie problemów szczegółowych i adekwatnych do nich hipotez szczegółowych. Przeprowadzone badania upoważniły Doktorantkę do oceny stopnia realizacji celów pracy oraz częściowego potwierdzenia przyjętych hipotez. Autorka bardzo krytycznie odnosi się do osiągniętych rezultatów badań, słusznie zwracając uwagę, że niektóre przyjęte elementy metodologiczne uległy falsyfikacji.

Podsumowując ocenę części merytorycznej stwierdzam, że praca doktorska została opracowana na poziomie dobrym. Autorka dokonała krytycznej oceny obowiązujących aktów prawnych i rozwiązań organizacyjno-funkcjonalnych w ponad dwuletnim okresie pandemicznym, wskazała słabości organów centralnych i terenowych w reagowaniu na kolejne etapy rozwoju zagrożenia epidemicznego, co potwierdziły zarówno badania teoretyczne, jak i empiryczne. Działania podmiotów bezpieczeństwa narodowego Doktorantka oceniła prawidłowo, wskazując gotowość funkcjonariuszy i żołnierzy do działań kryzysowych. Przedstawione w zakończeniu rekomendacji winny być zastosowane w praktyce, tak aby w sytuacji kolejnego zagrożenia epidemicznego – do którego wcześniej, czy później dojdzie, państwo polskie było lepiej przygotowane niż do pandemii Covid-19. Wskazane w recenzji niedociągnięcia stanowią wskazówki warte wykorzystania przy podejmowaniu kolejnego wysiłku naukowo-badawczego, natomiast generalnie nie rzutują na jakość przedstawionej do recenzji rozprawy.

4. Problemy do wyjaśnienia w toku obrony rozprawy doktorskiej.

1. Jak działania grup dyspozycyjnych w czasie pandemii były oceniane przez społeczeństwo i jakie problemy były identyfikowane w relacjach służby-obywatele?
2. W jakiej formie powinna przebiegać edukacja obywateli, aby osiągnąć pożądane zachowania prospołeczne w perspektywie kolejnej pandemii?

5. Ogólna ocena i wniosek końcowy.

Przedstawiona do recenzji rozprawa Pani mgr Żanety Zając stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, podczas którego Autorka wykazała się wiedzą teoretyczną i praktyczną z obszaru nauk o bezpieczeństwie, umiejętnością posługiwania się metodami naukowymi (teoretycznymi i empirycznymi) oraz zdolnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Pomimo wskazanych w recenzji mankamentów i niedociągnięć, stwierdzam, że nie rzutują one w całości na ogólną wartość merytoryczną recenzowanej pracy, którą ocenia pozytywnie.

Tym samym ja, niżej podpisana stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska Pani mgr Żanety Zając spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2021 r., poz. 478) i wnioskuję o dopuszczenie Pani mgr Żanety Zając do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie.

Aleksandra Skrabacz